NAVISALVIA

SİNA KABAAĞAÇ'I ANMA TOPLANTISI 2018

IŞIK VE KARANLIK

Bilim Editörü: Bengü CENNET

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

NAVISALVIA 2017
SİNA KABAAĞAÇ'I ANMA TOPLANTISI
IŞIK ve KARANLIK

Yayımlayan
Nezih BAŞGELEN

Bilim Editörü
Bengü CENNET

Düzenleme
Serdar KIRAN

ISBN: 978-605-396-493-3
Sertifika No: 43899

©2019 Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tur. San. Tic. Ltd. Şti.
Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul
Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.
Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Baskı-Cilt: Saydam Grafik
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Emintaş San. Sit.
No: 101/251 Topkapı, Zeytinburnu-İstanbul
Sertifika No: 42140

Kitabevi/Satış Mağazası
arkeo *pera*
Yeniçarşı Cad. No: 66/A 34433, Galatasaray
Beyoğlu-İstanbul Tel.: 0212 249 92 26
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR NOTU
Bengü CENNET **5**

YERALTI: ANTİKÇAĞIN KARANLIK DÜNYASI
Bengü CENNET **7**

HELIOS PHOSPHOROS
Emre ERTEN **17**

ROMA İMPARATORLARININ GÜNEŞ VE IŞIK OLARAK ALGILANMALAR
Ferit BAZ **39**

"ELMAS TOZU"NDAKİ SON IŞIK
Ferah İNCESU **59**

AYDINLIK VE KARANLIK İKİLEMİNDE DEDEKTİF VE SUÇLU İLİŞKİSİ: SİR ARTHUR CONAN DOYLE'UN *BASKERVİLLER'LERİN KÖPEĞİ*
Arpine MIZIKYAN **77**

KENTİN GECESİ, GECENİN KENTİ: XIX. YÜZYIL FRANSIZ YAZININ GECE İZLEĞİ
Selin GÜRSES ŞANBAY **89**

DİLDEKİ KARANLIK: QUINTILIANUS'UN *OBSCURITAS* YORUMU
Erendiz ÖZBAYOĞLU **99**

KARANLIK ÇAĞIN IŞIĞI: A.S. PUŞKİN
İren Dilara KONGAZ **109**

"ELMAS TOZU"NDAKİ SON IŞIK

*Ferah İNCESU**

Hintli bir yazar olarak İngiliz yazınına katkısı bulunan Anita Desai'nin 2000 yılı basımlı[1] aynı başlığı taşıyan kitabındaki "Diamond Dust" ("Elmas Tozu")[2] adlı kısa öyküsü, Bay Das isimli başkarakter etrafında çizilir. Olay örgüsü, başkarakterin ruh halini, ihtiyaçlarını ve umutlarını sezdirir, çevresine ve yaşamına yönelik arayışlarını, sıkıntı ve direncini sergiler. Olayların ve bu son demlerinde Bay Das'ın yaşamının merkezinde, böylelikle de öykünün ve Bay Das'ın ömrünün bitişinde karanlık bir unsur vardır: Bay Das'ın Elmas ismini verdiği kapkara ve kocaman köpeği.

Başkarakterin soyadıyla anıldığı bu hikâyede, köpeğe verdiği ismin baş harfinin aynı oluşu, Bay Das ve Diamond (Elmas)'ın yaşam çizgileri ve devinimlerinin birbirine harmanlanışını pekiştirir. Sonları ortak bir noktada kesişir. Elmas, Bay Das için, yaşamındaki son ışık, kıpırtı ve mutluluk kaynağı olurken, karakterin yaşam ve kaderine sembolik düzlemde bir karanlık olarak çöker.

Orta yaşa gelmiş, çoluk çocuğunu büyütmüş, torun sahibi olmuş, kendisi gibi üst düzey memuriyette çalışan komşularıyla nezih bir muhitte, dar bir çevrede yaşamakta olan başkarakterin yaşamındaki tek çalkantı, macera, tutku, tasa kaynağı azamet, öfke ve özgürlüğün vücut bulduğu köpeği Elmas'tır. Evi, evliliği, işi ve muhiti Bay Das için tekdüzeliği, baskı ve tavizi temsil etmekteyken, Elmas, hareket, girişim, bireysellik, bilinmezlik anlamına gelir, Bay Das'ın zaaf içeren, yıkıcılık getiren örtük yönlerini tetikler. El-

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

1 "Anita Desai," *British Council*, 2018, 1 Nisan 2018, www.literature.britishcouncil.org/writer/anita-desai.

2 Desai, Anita, "Diamond Dust," *New Writing 9*, Ed. John Fowles and A.L. Kennedy, Vintage, 2000. Bu sayfadan sonra, kısa öyküye yapılan tüm göndermeler "DD" kısaltması ile yapılacaktır.

mas, Bay Das'ın somutlayamadığı özellik ve eğilimlerini kendinde barındırır. Bay Das'ın hem yaşam sevinci hem de yaşamın tehlikeli, kendini de tüketen karanlık yönlerinin taşıyıcısıdır. Bu haliyle, büyük kara köpeğin başkarakteri ölüme sürüklemesi doğal bir sonuç gibidir. Öykü içeriği ve faydalanılan yazınsal gereçler, simgeler psikanalitik okumaya olanak tanımakta, eski yazın gelenekleri ve türlerine de gönderme yapmakta ve toplumsal art alanı da oylumlu ve anlatı açısından ekonomik bir biçimde sunarak bir mantık dizgesi oluşturmaktadır. Bireyin iç ışık kaynağına makul seviyede yaklaşmaması yakıcı bir kör karanlık getirebilmektedir.

Öykü, bir ölüm kehanetiyle açılır. Ancak Bayan Das bunu kendisi için söyler. Bu ilk cümle, köpeğin farklı taşkınlık anlarında kadının verdiği tepkiyi belirtmektedir. Huzursuzluk, şaşkınlık, üzüntü ifadesidir; kadın köpeğin hallerinden usanmıştır. "Ona niye Elmas dedin? O bir İblis, şeytan, kötü ruh. Ona Şeytan desene,"[3] diye Bay Das'a çıkışmaktadır. Köpeğin anlatıda çizilişi saldırganlık veya yıkıcı potansiyelle öznel betimlemenin yanı sıra, art alanda kalsa da başka ve daha nötr okumayı da mümkün kılmaktadır. Açılışta, üçüncü tekil şahıs anlatı tekniği, Bayan Das'ın bakış açısına yoğunlaşıp okurun algısı üzerinde gölge oluştursa da, olanları görsel kayıt gibi imgelediğimizde, sonrasında cüsse, güç ve mizacını da öğreneceğimiz köpeği, içi içine sığmayan, bu nedenle de çevresi için güçlük oluşturacak bir karakter, olgu şeklinde de algılayabiliriz. İlk paragrafta Bay Das'ın masa üzerine konmakta olan pirzolasına sıçrayan, paket getirmiş postacıya acil hamle yapmak için Bayan Das'ın dizlerine çarpıp onu kapıya deviren, topun peşinde koşarken çiftin bir torununu ayak bileğinden yakalayan "kara şimşek",[4] betimlendiği bu imgenin taşıdığı oksimoron, yani zıtların bileşkesi gibi, göründüğüyle, sebep olduğuyla ne olduğu, ne yaptığı arasındaki ilişkiyi düşündürtecek biçimde sunulur. Desai'nin ekonomik ama katmanlı yazış tarzında farklı bakış açıları metne işlenmiştir. Sonradan yine öznel bakışla, Bay

3 DD. s.: 421. Öyküden ve kaynaklardan alıntılar, yazı boyunca tarafımdan çevrilmiştir.

4 DD. s.: 421.

Das'ın algısında parlatılarak sunulan köpek, deyimlerimizle ifade edilebilecek, kabına sığmayan, evlere sığmayan türdedir. Cüssesi denli iştahı, gücü gibi taşkın hareketleri, dengine bakmadan eylem, oyun ve zevk paylaşacak eşlikçi arayışları vardır.

Bay Das belli ki kendisi böyle dürtüsel, özgür ve özgün olamadığından köpeğe büyük bir tutkuyla bağlanmıştır. Elmas onun yaşamının ışığı ve ortaya dökemediği karanlık boyutudur. Edward Hower'a göre "Anita Desai'nin yazınında ev hem hapis hem sığınaktır. Ondan kaçanlar aile ve toplumdan yalıtılırlar, ama kalanlar boğulma riski altındadırlar. Aile gerilimleri, karakterlerin evcimen yaşamlarını aşma çabalarını kişisel zafer veya trajediye dönüştürür.[...] duyarlı ve kırılgan karakterler, sıklıkla onları hezimete uğratmaya yazgılı gözüken güçlere karşı hayatta kalmak için mücadele ederler."[5] Desai'nin yazınsal ekonomi tekniğiyle sezdirdiği üzere, kurulu düzene uyumuyla konformist (uymacı) ve konforlu (rahat) bir yaşam süren Bay Das, Elmas'ın varlığı yanında toz gibidir. Yapıtın İngilizce başlığındaki "dust" (toz) sözcüğünün sesletiminin başkarakterin soyadını anıştırmasıyla bir yandan bir adam ve köpeğini anlatan hikâyenin ismi ikisinin isminden (Diamond Dust) oluşur, bir yandan da ikisinin bu kurulu düzene aykırılığı devam ettiremeyeceklerini gösterircesine bir kamu kuruluşu sayesinde ve kamuya ait bir araçla ölmelerine gönderme yapıp, elmas tozu yitip giden hayatlarını simgeler.

Sosyal çevrenin, toplumun da Bay Das'ın aynı çatı altında yaşamını paylaştığı eşi gibi düşündüğü temsilci bir karakter aracılığıyla belirtilir. Bay Das, sorgulayan arkadaş ve iş arkadaşlarına köpek için "kara elmas" demekteyken, C.P. Biswas alaycı bir tonla "Ah, kömür – o zaman, sevgili dostum, onu böyle çağır, kömür, odun kömürü – ki hepimiz anlayalım."[6] diye çıkışır. Anlatıcı, Bay Das'ın isme nasıl karar verdiğini bilemediğini belirtedursun, metnin daha başlangıcında ortaya konan birey ve toplum arasındaki ikilem, çekişme, başkarakterin bastırılmış benliği ile belli

5 Hower, Edward, "Claustrophobia at Home," *World and I*, s. 254, 15, 6/2000, s.: 254.

6 DD. s.: 421.

ki çevresini varlığı ve huylarıyla rahatsız eden köpeği arasındaki sıkı, psikolojik, bilinçaltı bağa işaret etmektedir. Daha enikken satın aldığı belirtilen köpeğin Bay Das için başından beri elmas değerinde olduğu söylenir. Yazar, metin boyunca kullanageldiği ekonomik, hem gerçekçi hem sembolik yazım tarzıyla, birey ve toplumun nasıl da aynı olgu ve konuyu farklı veya tezat algıladığını örneklemektedir. Kimyada da kabul edildiği üzere kömür ve elmas arasında özde birlik olmakla beraber,[7] toplumsal ve ekonomik açılardan fark, hatta karşıtlık söz konusudur. Atom diziliş ve konumlanışıyla ilgili olarak biri ışığı emerken diğeri yansıtır, göz kamaştırır.[8] Elmas çok daha derin yeraltı katmanlarında, daha uzun sürede, daha yüksek basınç ve sıcaklığa maruz kalan[9] aynı karbon elementinin başka halidir. Bu farkı da ancak yeryüzünde gün ışığına maruz kaldıklarında algılayıp anlamlandıran insan tanımlar ve kullanır. Bunun gibi, aynı hayvan Bay Das için pek kıymetli ve vazgeçilmezken, çevresindekiler için baş belası, değersiz, bir garip mahluktur. Böylesi bir varlıkla kendini muhatap etmesi toplumun gözünde, kamu önünde Bay Das'ın saygınlığını, değerini, kimliğini sorguya açık duruma getirir, hatta yıpratır. Öte yandan, seçilen ad ve imgenin özellikleriyle de sezdirildiği üzere, Elmas (Diamond) Bay Das'ın benliğinin derinliklerini, yüzeye rahatça çıkamayan, karanlıkta bırakılmış, baskılanmış kişilik öğe ve eğilimlerini temsil eder. Psikolojide ve psikanalitik yazın eleştirisinde terimlenen "id" ve "alter ego", yani alt benlik ve ikinci kişilik gibi bilinçaltı katmanlarını simgeler. J. E. Cirlot *Bir Semboller Sözlüğü*'nde "Hayvanlar" maddesinde şöyle yazar: "[Psikoterapist Carl Gustav] Jung'a göre, hayvan insan olmayan benliği, insan altı içgüdülerin dünyasını ve benliğin bilinçsiz katmanlarını simgeler.[...] Hayvanlarla özdeşleşmek bilinçdışıyla bağdaşmayı ve bazen —kadim sulara dalmak gibi— yaşamın kendi kaynaklarında yıkanarak dinçleşmeyi temsil eder (32). Barizdir ki, (ahlâk

7 Mirza, Lorraine, "Carbon and its compounds," *ICSE Chemistry 8*, s.: 14-39, Young Scientist, Pearson Longman, 2011, s.: 16.

8 Age. s.: 19.

9 King, Hobart M., "How Do Diamonds Form?," *Geology.com*., 2005-2018, 1 Nisan 2018, www.geology.com/articles/diamonds-from-coal/.

ötesi kültlerdeki gibi) Hıristiyanlık öncesi insan için, hayvan zıtlaşmadan ziyade yükselmeye gönderme yapar."[10] *Frankenstein* romanı veya Robert Frost'un şiirlerinde olduğu gibi, farklı hayvanların veya vahşi, zapt edilmez varlıkların başkarakterin uzantısı olarak çizilmesi eskiden beri kullanılagelmiş, klasikleşmiş bir yazın geleneğidir. Erika E. Hess'in de kitabında ortaçağ ve postmodern yazın arasında bir alegorik içerik bağıntısı bulgulaması, aynı anda farklı çağrışımlara yol veren, iç içe girmiş türleri gösteren çok katmanlı, çok yüzlü "canavar" motifini iki dönemde de serimlemesi ve hayvan ikiz temasının alt benlikle ilintisini hatırlatması da bunu gösterir.[11] Gry Faurholt'un makalesinin de gösterdiği gibi canavar veya tekinsiz ikiz pek çok yazarca faydalanılmış bir imge ve gereçtir.[12] Bu unsuruyla Desai'nin öyküsü, eski yazın gereçlerinin kuru tekrarı ile kalmamakta, hem köklü yazın gelenekleri ve türlerine atıfta bulunup tema ve anlatıyı bunlarla beslemekte, hem de çağdaş denilen zamanlarda da eski toplum gelenek ve algılarının, özellik ve sorunlarının devam edegeldiğine işaret etmektedir. Elmas, azamet ve tekinsizliğiyle, gerçekçi söylemin yanı sıra, yapıta hafif de olsa gotik ve gizem edebiyatı karaltısı vermekte, fabl ve masal gibi sözlü döneme dek uzanan ifade tarzlarının izdüşümlerini de getirmektedir.

"Tanımlanamayan bir cinsin yavrusu"[13] denilerek, neredeyse 19. yüzyıl İngiliz romanı *Uğultulu Tepeler*'deki kökeni belirsiz, tekinsiz, "şeytandan çıkmışçasına kara"[14] ve onun için "benden daha fazla ben"[15] diyen kadın karakterin alt benliği işlevini yüklenen Heathcliff karakterine gönderme yapabilecek Elmas, "hareket

10 Cirlot, J. E., *A Dictionary of Symbols*, s.: 13, Çev.: Jack Sage, 2. bs., Routledge, London, 1971, s.: 13.

11 Hess, Erika E., "Literary Hybrids: Cross-dressing", *Shapeshifting and Indeterminacy in Medieval and Modern French Narrative,* ss. 1-37, Routledge, 2004, s.: 1-37.

12 Faurholt, Gry, "Self as Other: The Doppelgänger," *Double Dialogues: Approaching Otherness*, 10 (Summer), 2009, 1 Nisan 2018, www.doubledialogues.com/article/self-as-other-the-doppelganger/.

13 DD., s.: 421.

14 Brontë, Emily, *Wuthering Heights,* Penguin, ilk basım 1847, 1985, s.: 77.

15 Age., s.: 121.

etmek için çırpınan patileri"[16] ile ilk andan itibaren ele avuca sığmayan, ham yaşam enerjisini sergiler. Psikolojide "libido" olarak terimlenen yaşamsal ve cinsel enerji Elmas'ın doğasından yayılmakta, ancak yoluna çıkan diğer hayvan ve insanlara karşı-gerilim arz etmektedir. Libido organizmanın yaşamını ve türünü sürdürmesini sağlayan itkiyi verir. Canlının yaşamsal işlevleri, iştahı, varlığını, iradesini ortamda ortaya koyması ve cinselliğe yönelimiyle ilgilidir.[17]

Ona yönelik ikilemli algıyı ve anlatıdaki gerçekçi temeli destekleyerek, Elmas'ın "titrek, sarsak, tombik bir enikten [...] hantal yürüyüşlü genç bir köpeğe" dönüşmesinden de bahsedilir. Ancak bu evrede bile defalarca "yaratık" sözcüğü kullanılır. Parkta çizgili sincap peşinden fişek gibi giden Elmas'ın, o zamanlarda bile ağaçlara seğirtiveren sincapların dibinde "arzuyla parlayan gözlerle" sızlanarak beklediği anlatılır.[18] İrileşmekte olan köpek, ancak Bay Das'ın gitmeyi kabul ettiği pazar yerinin eteklerindeki "kanlı, leş gibi kokan, sinek kaplı"[19] kasaptan alınan manda etinin cadı kazanıymışçasına "kaynatılıp köpürtülen yahnisi"[20] ve kemikleriyle büyütülür. Vaktini bahçeli büyük evi hizmetçiye titizlikle çekip çevirtmekle geçiren Bayan Das, küçüklüğünde tertemiz zemini gölete çeviren, kanepe, koltuk ve kilimlere öbek öbek kıl tüy bırakan, fırsat bulduğunda kemikleri kilim üstlerinde yiyen Elmas yüzünden pek dertlidir ve manda eti pişerken kokudan verandaya kaçar. Elmas gibi bir köpeği süt ve ekmekle büyütmesini bekleyemeyeceğini söyleyen kocasına, yüz yıl yaşayan Hintli bir keşiş tarafından evcilleştirilen bir kaplanın sütle yaşadığını hatırlatır. Taraflı ve bencil davrandığını belirtmek için Bay Das ona balık ve serçe yiyen eski kedisini anımsattığında Bayan Das'ın tavrı değişmez ve kedisinin temizliğinden dem vurur.

16 DD., s.: 421.

17 Bkz. Karş. "LIBIDO," *International Dictionary of Psychoanalysis*, ss. 967-70, Thomson Gale, 2005. "Libido," *Encyclopaedia Britannica,* 2018, 1 Nisan 2018, www.britannica.com/science/libido.

18 DD., s.: 422.

19 DD., s.: 424.

20 DD., s.: 425.

Köpek, bedensel ihtiyaçları ve donanımıyla Bay Das'ı da dinçleştirmektedir. Meslektaşları, komşuları sabah yürüyüşlerini yapıp, ruhlarını simgelercesine, mezarlığa bakan bir banka dizilmiş otururlarken, o bir delikanlının zindeliğiyle, kendisini çekiştiren köpeğin ardına koyulur ve tutucu, dedikoducu, kimi yerde huysuz akranlarına el sallayıp onları pinekledikleri bankta bırakır. Onlar güzelim yaz göğüne yükselen papağanları oturdukları yerden izleyip, Bay Das'ın uygunsuz davranışları konusundan ancak bir bulmaca yardımıyla uzaklaşabilirken, güzelim bir gül bahçesinde delicesine köpeğiyle daha yeni kovalamaca oynamış Bay Das, egzotik çekirgekuşlarının sesleriyle çınlayan muhteşem bir bambu korusuna dalar. Akran ve çalışma arkadaşları için "gül bahçesinde gamsız bir keçi gibi kurtlarını döken" Bay Das, "aklını kaçırmış," "kendini aptal durumuna düşürmüş" bir kişidir[21] ve bu utanç verici duruma karşı onu nasıl uyaracaklarını bilememektedirler. Hoplayıp zıplayan keçi imgesi mitoloji ve klasik yazındaki yaramaz doğa tanrısı keçi ayaklı Pan'a bir göndermedir. Belki de arkadaşları içten içe, köpek sayesinde adamcağızın hayatının yaşam sevinci ve devinimiyle aydınlandığını, gamsız çocukluk dönemine dönüş yaşadığını, doğanın salt ve taşkın akışını taşıyan köpeğin bu yaşdaşlarını doğaya ve yaşama yaklaştırdığını gıptayla görüp buna nasıl karşı geleceklerini, böylesi tuhaf bir kınamayı nasıl dile getireceklerini, yaşamın, doğanın ta kendisini nasıl eleştireceklerini bilememektedirler.

On dört yaşındaki Sheila ile on yedi yaşındayken, yani henüz ikisi de çocuk denecek yaştayken evlenmiş olan Bay Das, tasasız ve coşkulu bir çocuk gibi bağlanıverdiği Elmas sayesinde çocukluğun keyfî, bencil iradesini, kural ve baskıdan kaçınışı yeniden deneyimleyen bu Maden Metalurji Daire Başkanlığı memuru, en çok da çocuklardan köpeğini sakınmaya çalışır. Ruhbilim ve eğitimbilime göre, çocukluk döneminde "id"in egemen olduğu ve yetişme sürecinde "süper ego", yani üst benliğe hitap eden aile ve toplum tarafından verilen eğitim ve öğretilerle, alt benliğin bireysel itki ve eğilimleri ile toplumsal istek ve ihtiyaçlar arasın-

21 DD., s.: 423.

da olası bir dengeye yol bulunarak bireyin "ego"sunun, benliğinin şekillenip uzlaşıya ulaştığı düşünülür.[22] Bu şema uyarınca, semt çocuklarının Elmas için duydukları heyecan doğaya, benliğin ham hali sayılabilecek, *id* safhasına daha yakın olmalarından kaynaklanır, ancak bu itkisel, yıkıcı gücüllük taşıyan varlığın onlara zarar vereceği ortadadır. Bir yandan hayvanın dış varlık ve iradeyle uzlaşmayı, kendini baskılamayı öğrenmemişliğinden ve gücünden dolayı çocuklara verebileceği zarardan ve sonuçta komşu ve meslektaş ailelerden gelebilecek kınamadan kaçınmak için, bir yandan kendisi de çocuklaşıp, evcil hayvanını olası ilgi rakiplerinden kıskandığı için, Bay Das semt çocuklarını Elmas'a fazla yakınlaştırmamaya çalışmaktadır. Meydana götürdüğünde çocukların hayran hayran köpeği izlemesi gururunu okşar ama "Amca izin ver tutayım! Bi gezdirmeye izin ver Amca!"[23] diyenler onu tedirgin eder. Mide fesadından muzdarip, fesat meslektaşı Biswas Elmas'ı "şu sefil hayvan"[24] diye niteleyedursun, Bay Das villalar arasında Elmas'ı gezintiye çıkardığında çocuk kafileleri peşlerine takılır. Ama sıradan munis bir evcil hayvan olamayacak, bağımsız ruhlu, yaban mizaçlı, kuvvetli genç köpek, es kaza sahibi ortalarda olmasa veya başını çevirse bu aşırı ilgiden bunalıp kayışından boşanır ve yere yapıştırana kadar çocukları kızgınlıkla kovalar, fırsat bulursa ceza olarak topuklarını dişler. Mücadele bitiminde ağlayan çocuklar "Ama sadece oynuyorduk Amca,"[25] diye şikâyetçi olup, kendilerini de savunurken, neye ve kime karşı olursa olsun Elmas'ın yanında yer alan Bay Das'ın eleştirileri, çocuklardaki hayvansı oyunbazlığa, insan yavrusunun kaba, saldırgan alt benliğine işaret eder: "Bir köpekle oynamanın yolu bu *değil* [...] Ona sopa sallama*malısınız*. Taş fırlatma*malısınız*. Koşturma*malısınız* –".[26] Çocukların Elmas ısırdığı için koştuklarını söylemelerine karşılık, açılışta belirtildiği üzere kendi torununun

22 "Ego," *Encyclopaedia Britannica*, 2018, 1 Nisan 2018, www.britannica.com/topic/ego-philosophy-and-psychology.

23 DD., s.: 422.

24 DD., s.: 423.

25 DD., s.: 426.

26 DD., s.: 426.

dişlenmesine de aldırmamış Bay Das Elmas'ı sakınmaya devam ederek, çizik deyip oradan seğirtir. Alt ben benmerkezcildir; yapıtta çocuklar, Bay Das ve köpekle örneklenen *id* düzlemi, karşıdakinin hakları, varlığı ve acısına pek duyarlı değildir, benlik ve sözde uzantılarına tutkundur, onları yüceltir. Bayan Das, Bay Das'ın Elmas'ı enikliğinden erişkinliğine nasıl herkesten üstün tuttuğunu esefle dile getirir: "Ne kendi çocuklarımızı – ilk doğan oğlunu bile – ne de torunlarını, şu köpek kadar el üstünde tutmadın".[27] Hatta Bay Das eniği kazağına sarmalayıp ilk eve getirdiğinde, üzerine titreyerek, karısından kaynatmadan, biraz ılık süt ve pamuk istediğinde Bayan Das'ın içine uğursuz bir önsezi doğmuştur.

Elmas ergin bir köpek olduğunda kadının korktuğu başına gelmeye başlar. Evcimenlikten uzak, kudretli köpek, kendisine koşulsuz sevgi ve bağlılık gösteren Bay Das'ı neredeyse sömürmeye başlar. *Bir Semboller Sözlüğü*'nde "Köpek" maddesinde belirtilen "Bir sadakat sembolü [...] Hıristiyan sembolizminde, köpek çoban köpeğinin işlevinden türetilen başka bir manaya sahiptir: sürüleri koruma ve yönlendirme, ki bazen bir rahip alegorisi olur"[28] saptamaları Desai'nin bu öyküsünde ters yüz edilmektedir. Adam, köpeğe sadıktır ve mahvedici köpek, sahibini kaosa sürüklerken, iblis alegorisine bürünür. Bay Das, alt benliğini toplumsal süper egoyla çoktan baskılamış, egosunu kırmış, toplumsal uzlaşı, beşeri ve maddi refah uğruna, statüko ile terimlenen baskın düzene boyun eğmeye alışık bir insan olarak, bu sefer de özgür ruhlu hayvanın erkine boyun eğer. Yazar, karakteri anmak için seçtiği Hintçe sözcükle, özellik ve konumuna simgesel açıdan imada bulunur; "das" hizmetkâr, köle, kul, inanan, destekçi anlamlarındadır.[29] Bu bağlamda, Elmas Bay Das'ın alt benliği veya ikinci kişiliği gibi davranmayı anlatıda daha vurgulu ve özgün bir biçimde

27 DD., s.: 422.

28 Cirlot, J. E., *A Dictionary of Symbols*, s. 84, Çev. Jack Sage, 2. bs., Routledge, London, 1971, s.: 84.

29 "Das Name Meaning," *Ancestry*, 1997-2018, 1 Nisan 2018, www.ancestry.com/name-origin?surname=das.

üstlenir. Köpeği Bay Das'ı akran ve meslektaşlarının yapmadığı şeyleri yapmaya, gitmediği yerlere gitmeye, deneyimlemediği duygu ve durumlara yönlendirmeye devam eder, ancak irade köpeğe aittir. Artık hayvanın özgürlük tutkusu ve sahibinin tavizi üzüntü, endişe ve hastalık üretmeye başlar. Sonu başlatır. Bay Das, zor ve acı da olsa farklı, düzen dışı deneyimler elde eder, bir anlamda "id"in peşinden sürüklenir; ama toplumsal hayatta, genelgeçer düzende alt benliğe kapılan bireyin yaşama tutunması, hayatta kalması bile şüphelidir, kendi derinlikleri, karanlığı aracılığıyla dış tehditlere açık hale gelir, yiter gider.

Elmas semtin baş belası olmuştur. Çocuğundan görevlisine ahaliye kök söktürür; hareketleri, saldırganlığı, geceleri av peşindeki kurtlar gibi çıkan sesi ve havlamaları ile çevreyi rahatsız eder, huzur bırakmaz. Havlayarak postacının üstüne saldırdığında, adam can havliyle meydana kaçarken evrak dolu çantasını fırlatır ve üniformasının bir parçası köpeğin ağzında kalır. Postane müdürlüğüne üniforma bedelini tazmin etmenin yanı sıra, uygar yaşam etmenlerini barındıran üst benlikten koparan "id"e teslimiyetin bir ifadesi olarak, artık postalarını kapıdaki kutuda bulmayacaklar, tırsan postacının uzaktan çite fırlatmasını bekleyeceklerdir. Dikey seviyeden, hayvansı yatay seviyeye sembolik bir iniştir bu. Bayan Das biricik kızları Chini'nin önemli haberler veren mektubunu ancak tesadüfen, yola fırlatılmış olarak bulur. Kadın özlemle beklediği daha kaç mektuptan olduğuna hayıflanırken, Bay Das postacıyı korkaklıkla suçlamaktadır. Ancak postacı, "Şu senin köpek [...] sırf kapıdan duyulan sesi bile bir adamı bitirmeye yeter,"[30] der. Sanki Bay Das'ın yıllarca içinde yer aldığı "uygar", resmî dünyanın alt seviyedeki uzantılarından baskılanmış sahibi adına intikam alırcasına, üniforma yaşamını, tekdüze varoluşu reddedip imha etmek istercesine Elmas, elektrik sayacı okuyucuları, telefon hat tamircileri, çöpçüler dahil tüm üniformalı çalışanlara saldırıya geçer. Hayvanın içgüdüsel mıntıka savunması, hizmet sektörüne bağımlı, mülkiyet özentili ama ortak toplumsal rutinlerden vazgeçemeyen uygar insan dünyasında eğreti ve

30 DD., s.: 427.

hatta yersiz kalmıştır. Okul üniformalı çocuklara bile musallat olması, Elmas'ı insan uygarlığını çökertecek, hiçbir öğreti ve biçimlendirme tanımayan alt benliğin en karanlık ve hayvansı katmanında konumlandırır. Çocuklar o kadar korkmuşlardır ki okul durağına ne gidişte ne dönüşte yetişkin desteği olmadan meydanı geçmeye cesaret edebiliyorlardır. Bu, onların dış dünyayla sağlıklı ilişki kurmalarını, bağımsızlık geliştirmelerini zedelediği gibi, yetişkinlerin de zaman ve enerjilerini çocuklara fazladan aktarmalarına sebep olup yaşam kalitelerini bozmakta, hareket serbestliklerini kısıtlamaktadır. Şikâyetçi veliler soluğu Daslar'ın verandasında alır. İnsanlar da bazı hayvanlarda görülen yavruyu koruma içgüdüsüyle, kanlarından olan genç kuşaklara karşı taraflı bir özen ve bağlılık gösterebilmektedir. Çocuğuna sivrisineğin yaklaşmasına bile tahammül edemeyen Bay Singh, kendi alt ben uzantısı olanı Bay Dasınki'ne karşı savunmak için komşusunu tehditten kaçınmaz: "Şikâyetlerimizi görmezden gelirsen, bir gün, Das, polisin bunlarla ilgilendiğini göreceksin. O zaman köpeğine neler ederler kim bilir?"[31] Elmas'a olan bağlılığı yüzünden Bay Das giderek sefilleşen durumlara ve ortamlara düşmektedir. Cehennem sıcağında bir yaz günü Elmas, çiftleşme dönemindeki bir dişinin peşinden evi terk edince, şapka takmayı unutacak denli derbeder sahibi, adını seslene seslene muhitte bakmadık ıssız, tozlu sokak, yol, çit arkası, pis semt pazarı kıyı bucağı bırakmaz, hatta "hastalık saçan ve aklı başında kimsenin uğramadığı leş kokan kanal civarında bile"[32] dolanır. Ahali tökezlenerek etrafta dolaşan Bay Das'a deli gözüyle bakmaktadır; kimilerine göre mağdur, acınası bir figüre dönüşür. Vaktiyle köpekten çok çekmiş çocuklar bile Bay Das için üzülüp "Amca size yardım edeceğiz. Biz de Elmas'ı arayacağız, Amca."[33] demeye başlarlar. Gerçekten de çocuk kafilesi hayvanı bir otel arkasında çiftleşme pozisyonunda bulunca sahibine haber vermekle kalmaz, ayrıntısıyla gördüklerini ve sahibinin Elmas'ı büyük güçlükle ayırabildiğini büyük-

31 DD., s.: 428.

32 DD., s.: 428.

33 DD., s.: 428-29.

lerine anlatırlar. Semtte kıyamet kopar. Diğer köpeği nitelemek için anlatıda "tecavüz kurbanı"[34] sıfatına yer verilir. Yani Elmas, başka hayvanlara da sorun oluşturur gibidir. Metin, hayvanın bencil iradesini vurgularken, sahibinin de köleliğini sezdirir. Bayan Das hayvanın sokaklarda sürtmesinden iğrenip evhama kapılarak, kocasına arka bahçede köpeği sabunlarla şampuanlarla, tarak fırça pudrayla kırklatır. Bay Das önlem olarak daha güçlü zincirler, tasmalar alıp kapıları kilitler. Ancak "Kuvveti cehennem zebanisine eş"[35] denen Elmas, zamanı gelince özgür kalmayı başarır. Bay Das ise karasevdadan muzdarip bir figür olarak görülür; "sevgilisinin küçümseyip başka bir aşık için terk ettiği ama buruk, umarsız umudunu bırakmayan bir garip aşık gibi"dir.[36] Artık ofiste düzgün yapamadığı iş için amirlerinden özürler dilemek durumunda kalan Bay Das, Biswas'ın dedikodu malzemesidir. Elmas ikinci kaçışında da bulunur. Ancak, gidişatın iyi olmadığının habercisi olarak, güçlü bıçkın köpek bu defa süngüsü düşmüş, bitap haldedir. Fena ısırılmış, dövülmüş ve taşlanmışa benzemektedir. Sahibi vitaminlerle hemen dopinge başlar.

Çoğu masalda kullanılan üçleme düzenine uyarak,[37] hikâye Elmas'ın üçüncü kaçışını o ve sahibinin sonu olarak gösterir. Grimm Kardeşlerin derlediği "Fakir Balıkçı ile Karısı" ve Alexander Pushkin'in kaleme aldığı "Balıkçı ve Altın Balık" gibi masallarda olduğu gibi, her kural tanımazlıkta doğa, ortam koşulları da yakınlaşan felaketin sembolleri olarak güneşten yoksunlaşır, ürkütücü bir karanlık taşır. Karakter de tekinsiz sıfatlar ve özelliklerle tanımlanır. Önceden bahsedilen yaz günlerinin aksine, akşamları havanın serinlediği, erken karardığı kasım ayıyla beraber, yemeden kesilen Elmas, gene çalışanlara aman vermez olur, ulumaları semt sakinleri için uykularını insafsızca bölen "uğursuz

34 DD., s.: 429.

35 DD., s.: 429.

36 DD., s.: 429.

37 Lee, Linda J., "Numbers", *Folktales and Fairy Tales: Traditions and Texts from around the World*, Ed. Anne E. Duggan, Donald Haase, and Helen J. Callow, ss. 727-28, 2. bs., Greenwood, Santa Barbara, Denver, 2016, s.: 727-28.

bir gürültü"[38] kaynağıdır. Nihayet kaçtığında, Bay Das buz gibi gecelerde sesi kısılıncaya dek köpeği çağırarak semtte aranır. Sisli puslu, trafik yorgunu tozlu caddelerde, "ağaçlar, çalılar hayaletler gibi gözüktü", dumanlı sokak lambaları, sahte ışıklar meczup misali Bay Das'ı yanılsamaya, hayallere boğar, artık "hiç köpek olmayan yerde Elmas'ı gördüğünü sanırdı".[39]

Anita Desai, öyküsünün sonunda, ışık-karanlık ikilemine ve bunun sembolik uzantıları, gerçek-kâbus olgularına doğrudan gönderme yapar: "Ama felaket geldiğinde, güpegündüz geldi, kışın bir pazar gününün parlak gün ortasında, öyle ki kâbus diye bir kenara atılamayacak kadar çok tanık, korkunç olayı ayan beyan gören pek çok kişi vardı."[40] Bay Das sebze almak için gittiği marketten dönerken uluma, ciyaklama sesleri eşliğinde köpek toplama aracı geçmektedir ve her nasılsa "evcil hayvanını oraya tıkılmış" görür.[41] "Elmas! Elmasımı öldürecekler!"[42] diye canhıraş bağıran Bay Das alışveriş torbasını toz toprağa fırlatıp delicesine aracın peşine düşer. Arka parmaklılara tutunur ama frenin ardından araç yeniden hareketlenince geriye, yola düşer. Başı taşlara gelmiştir; betimleme Bay Das'ın öldüğünü sezdirir. Metnin son paragrafını oluşturan tek cümle karanlık-ışık ikilemi yoluyla köpeğin tematik açıdan kavramsallaştırılmasını ifade eder: "Pencerenin parmaklıkları ardında uzakta yitmekte olan Elmas, gün ışığı alazında ölü bir kömür ya da bir kara yıldız gibi parlıyordu."[43] Elmas sahibinin ölümüne sebep olmakla, popüler Hristiyan mitosundaki uğursuzluk ve ölüm getiren bir kara melek[44] işlevini görmüştür. Genelgeçer kavramsallaştırmada ölüm, yitiş, kayıp gibi kavramlar, olgular karalık ve karanlık imgeleriyle ifade edi-

38 DD., s.: 431.

39 DD., s.: 431.

40 DD., s.: 432.

41 DD., s.: 432.

42 DD., s.: 432.

43 DD., s.: 432.

44 Bkz. "What Are Dark Angels?," t.y., *SpiritNow.com*, 1 Nisan 2018, www.spiritnow.com/article/angels/what_are_dark_angels_32.

lir.[45] Elmas, isminin ilk akla getirdiği ışık, bolluk ve değer yerine, sonuçta Bay Das'ın ölüm meleği olur. Klasik mitolojideki, Yeraltı Dünyasının sahibi ve koruyucusu, ölüler tanrısı Hades'in bekçi köpeği Cerberus'u hatırlatır. Cerberus genellikle koca cüsseli, kara bir canavar olarak imgelenmiştir.[46] Bryan Hill'in sözlerinde öyküdeki Elmas figürünün eski çağ kökenlerini bulabiliriz: "Antik dünyada köpekler sıklıkla evcilleşmeye karşı duran, sürüler halinde sokaklarda dolaşıp kentin sınırlarında yağmacılık yapan vahşi hayvanlar olarak betimlenmişlerdir."[47] Elmas'ın kara bir yıldıza benzetilişi, imgedeki oksimoron, iç tezata dikkat çekerken, evrende muazzam çekim kuvvetleriyle her şeyi, ışığı bile yutan ve bu evre öncesinde yıldız oldukları düşünülen kara delikleri[48] de anıştırır. Ölüm vasıtası olarak Elmas'ın kara bir imge oluşu, hikâyenin son cümlesindeki ölü, cansız bir kömüre benzetilişiyle de beslenir. Elmas ve kömür özdeşliği bu ifadede de yer bulur. Elmasla kıyaslandığında, ölümcül evcil hayvan figürünün yansıttığı değersizliğin değerli insan yaşamını yok edişinde olduğu sezdirilir.

Tüm bu işlev ve çağrışımlarla birlikte, kışın havadaki nemin gün ışığını yoğun beyazlığa büründürmesiyle köpeğin koyu renginin tezat oluşturması söz konusudur; Elmas, nötr açıdan ele alırsak dilimizdeki "gündüz feneri" ifadesinde işaret edildiği gibi, karanlık gecede ışıkla parlayan yıldızların gün ışığı altındaki negatifi gibidir. Yıldızlar evrende bulunmaya devam etmekte ancak

45 Bkz. "Black," *Dictionary of Symbolism*, t.y., 1 Nisan 2018, www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html. "Darkness," *Dictionary of Symbolism*, t.y., 1 Nisan 2018, www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html.

46 Erhat, Azra, "Kerberos," *Mitoloji Sözlüğü*, s. 172, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s.: 172.

47 Hill, Bryan, "Cerberus: The Legendary Hell Hound of the Underworld," *Ancient Origins*, 29 Mayıs 2015, 2013-2019, 1 Nisan 2018, www.ancient-origins.net/myths-legends-europe/cerberus-legendary-hell-hound-underworld-003142.

48 Smith, Heather R., "What Is a Black Hole?," *nasa.gov.*, 21 Ağustos 2018, 1 Şubat 2019, www.nasa.gov/audience/forstudents/k-4/stories/nasa-knows/what-is-a-black-hole-k4.html.

Yerküreye daha yakın duran yıldızımız Güneş nedeniyle gündüz gözükmemektedirler. Anlatı boyunca yüklendiği kavramlar ve işlevlerle, Elmas da Bay Das için bu dünya hayatında baskın olan toplumsal kalıpların ve egemen düzenin, sözde aydınlanmış, uygar dünyanın, "üst benliğin" yoğun ışığı altında saklanmaya, görmezden gelinmeye çalışılan ama mevcudiyeti süregiden "alt benliği" simgeler, vücuda getirir. Elmas'ın sondaki parıldama imgesi boşa değildir, yazar güçlü ve olumlayıcı özellik atfeder. Ancak, gerçeklik boyutunun yanı sıra, sembol yüklü bu öyküden doğrudan söylenmese de ders, hatta bir ahlâk dersi çıkarmak da mümkündür. Aydınlanma Çağı İngiliz romanlarında bulunabildiği gibi, tek cümleyle bile ifade edilebilecek bir mesaja, öğüde ulaşılabilir. Aşırıya kaçmak, tutku, benlik veya onun uzantılarına sefilce, kölesiymişçesine bağlanmak ölesiye felaket getirir. Anita Desai'nin "Diamond Dust" öyküsünün bu toplumsal, uyarıcı ve ahlâkî boyutuyla, ilk çağ (Ezop) ve yeni çağdaki (La Fonten) örneklerindeki gibi hayvan figürü vasıtasıyla mesaj oluşturan fabl anlatı türü veya şeklini barındırdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

"Anita Desai." *British Council*, 2018, 1 Nisan 2018, www.literature.britishcouncil.org/writer/anita-desai.

"Black." *Dictionary of Symbolism*, t.y., 1 Nisan 2018, www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html.

Brontë, Emily. *Wuthering Heights*, Penguin, ilk basım 1847, 1985.

Cirlot, J. E. *A Dictionary of Symbols*, Çev. Jack Sage, 2. bs., London, Routledge, 1971.

"Darkness." *Dictionary of Symbolism*, t.y., 1 Nisan 2018, www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html.

"Das Name Meaning," *Ancestry*, 1997-2018, 1 Nisan 2018, www.ancestry.com/name-origin?surname=das.

Desai, Anita. "Diamond Dust," *New Writing 9*, Ed. John Fowles and A.L. Kennedy, Vintage, 2000, s.: 421-32.

Erhat, Azra. "Kerberos," *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1972.

Faurholt, Gry. "Self as Other: The Doppelgänger," *Double Dialogues: Approaching Otherness* 10 (Summer 2009), 1 Nisan 2018, www.doubledialogues.com/article/self-as-other-the-doppelganger/.

"Ego." *Encyclopaedia Britannica*, 2018, 1 Nisan 2018, www.britannica.com/topic/ego-philosophy-and-psychology.

Hess, Erika E. "Literary Hybrids: Cross-dressing", *Shapeshifting and Indeterminacy in Medieval and Modern French Narrative,* Routledge, 2004, ss.: 1-37.

Hill, Bryan. "Cerberus: The Legendary Hell Hound of the Underworld," *Ancient Origins*, 29 Mayıs 2015, 2013-2019, 1 Nisan 2018, www.ancient-origins.net/myths-legends- europe/cerberus- legendary-hell-hound-underworld-003142.

Hower, Edward. "Claustrophobia at Home," *World and I*, 15, 6/2000.

King, Hobart M. "How Do Diamonds Form?," *Geology.com*., 2005-2018, 1 Nisan 2018, geology.com/articles/diamonds-from-coal/.

Lee, Linda J. "Numbers," Folktales and Fairy Tales: Traditions and Texts from around the World,

Ed. Anne E. Duggan, Donald Haase, and Helen J. Callow, 2. bs., Santa Barbara, Denver, Greenwood, 2016.

"LIBIDO." *International Dictionary of Psychoanalysis*, Thomson Gale, 2005.

"Libido." *Encyclopaedia Britannica*, 2018, 1 Nisan 2018, www.britannica.com/science/libido.

Mirza, Lorraine. "Carbon and its compounds," *ICSE Chemistry 8*, Young Scientist Series, Pearson Longman, 2011, ss.: 14-39.

Smith, Heather R. "What Is a Black Hole?," *nasa.gov.*, 21 Ağustos 2018, 1 Şubat 2019,

www.nasa.gov/audience/forstudents/k-4/stories/nasa-knows/what-is-a-black-hole-k4.html.

"What Are Dark Angels?" *SpiritNow.com*, t.y., 1 Nisan 2018, www.spiritnow.com/article/ angels/what_are_dark_angels_32.